

Arşivlerin Tarihî ve Felsefi Bağlamını Jacques Derrida Üzerinden Okumak*

*Reading the Historical and Philosophical Context
of Archives through Jacques Derrida*

HÜSEYİN HİLMİ ALADAĞ**

*There is no archive without a place
of consignment, without a technique
of repetition, and without a certain
exteriority. No archive without
outside.****

Jacques Derrida

öz

Bu makale, arşiv kavramının tarihî ve felsefi bağlamını Jacques Derrida'nın arşivlere dair yaklaşımlarını merkeze alarak incelemektedir. Derrida en temelde; arşivlerin sadece tarihin tarafsız kayıtlarını içeren bir organizasyon olmayıp, tarihsel bilginin öncelenmesi, seçilmesi, düzenlenmesi ve dışta tutulması gibi birbirini etkileyen süreçleri yansıtan karmaşık ve ideolojik bir yapı olduğunu belirtmiştir. Derrida; 1996 yılında yayımlanan *Archive Fever: A Freudian Impression* adlı eserinde arşivlerin muhtevasında “içerilmenin” ve “dışta tutulmanın” “sessizliklerin” ve “bastırılmış anlatıların” açığa çıkarılmayı bekleyen gizil unsurlar olduğunu ve bu unsurların keşfedilmeleri ve yeniden bir okumaya tabi tutulmaları vesilesiyle tarihî hadiselerin gölgede kalan yönlerinin açığa çıkarılabileceğini vurgulamıştır. Derrida arşivlerin ontolojisinde sadece “hatırlamanın” değil aynı zamanda “unutmanın” da içkin olduğunu iddia etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arşiv, Derrida, Yapısöküm, Fenomenoloji.

* Makale geliş tarihi: 13 Ekim 2024, kabul tarihi: 5 Aralık 2024, araştırma makalesi.

** Dr. Öğr. Üyesi, **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi**, KSBBF, Osmaniye/Türkiye, hilmialadag@osmaniye.edu.tr, ORCID

*** Makalenin özüne dair önemli ipuçları taşıdığı düşünülerek incelemenin hemen en başında yer verilen Derrida'nın bu cümleleri anlama sadık kalmaya dikkat edilerek şöyle tercüme edilebilir: “Her arşiv, bir kayıt alanına, bir tekrar etme yöntemine ve belirli bir dışsallığa ihtiyaç duyar. Arşiv, bir ‘dışarı’ olmadan var olamaz.” Jacques Derrida, *Archive Fever: A Freudian Impression, Diacritics*, Summer, 1995, Vol. 25, No. 2 (Summer, 1995), s. 14. Derrida, “arşiv” kavramının ontolojisine dair önemli bir felsefi tartışma yapmaktadır. Temelde mesele şu biçimde şerh edilebilir: Kaydedilme Yeri (“Place of Consignment”): Bir arşiv, bilgilerin, belgelerin ya da hatıraların kaydedildiği, saklandığı ve düzenlendiği fiziksel, dijital ya da metaforik bir yer gerektirir.

ABSTRACT

This paper examines the historical and philosophical context of the concept of archives, focusing on Jacques Derrida's approaches to archives. Derrida fundamentally argued that archives are not merely neutral repositories of historical records, but rather complex and ideological structures that reflect interrelated processes such as the prioritization, selection, organization, and exclusion of historical knowledge. In his 1996 work *Archive Fever: A Freudian Impression*, Derrida emphasized that within the content of archives lie latent elements of "inclusion" and "exclusion," "silences," and "repressed narratives," which await discovery and reinterpretation. He argued that through the uncovering and rereading of these elements, the obscured aspects of historical events can be revealed. Derrida also contended that the ontology of archives encompasses not only "remembering" but also "forgetting," both of which are intrinsic to their nature.

Key words: Archive, Derrida, Deconstruction, Phenomenology.

Giriş

Bu çalışmada; arşiv ve arşivcilik üzerine tekrara düşmemek maksadıyla retrospektif ve deskriptif unsurlara özellikle yer verilmeyecektir. Makalenin sınırlılıklarını gözeterek bilhassa Derrida'nın arşivler üzerine ontolojik ve epistemolojik yaklaşımları mücmel, muhtasar ve özlü bir biçimde incelenmeye gayret edilecektir. Zira Derrida'nın "arşiv" kavramını neredeyse en geniş manada kullanan düşünürlerden olduğu hesaba katıldığında; bu çalışmanın limitlerini tayin ederken onun arşivlerin ontolojik ve epistemolojik bağlamından nihai olarak yapmış olduğu çıkarımlar üzerinde durulacaktır.

Jacques Derrida¹, *Archive Fever: A Freudian Impression*² adlı eserinde, arşiv mefhumunu yalnızca somut belgeler üzerinden tartışılmayacak, çok daha derin bir felsefî düzlemde incelenmesi gereken bir fenomen olarak ele almıştır. Derrida'nın bu çalışması; hermenötik yöntemin odağa yerleştirildiği "arşiv" mefhumu üzerine "anlama" ve "anlamlandırma" ameliyelerinin başat unsurlar olarak kurgulandığı önemli bir metindir.³ Derrida, arşiv mefhumunu sadece geçmişi aktaran ve koruyan bir yapı olarak görmek yerine; arşivlerin toplumsal, psikolojik ve kültürel etkilerini yapısöküm tekniğiyle incelemeyi teklif etmiştir. Bu bağlamda arşivler, bireyin ve toplumun hafızasını şekillendirirken "hatırlama ve unutma"

Bu yer, bilgiyi korumanın ve erişilebilir kılmanın temel koşuludur. Tekrar Tekniği ("Technique of Repetition"): Arşivin varlığı, bilgilerin veya belgelerin yeniden kullanılabilir, tekrar edilebilir ya da iletilebilir olmasına bağlıdır. Arşivlenmiş bir şeyin anlamı, yalnızca saklanmakla değil; aynı zamanda gelecekte geri çağrılabilir ve yeniden üretilebilir olmasıyla şekillenir. Belirli Bir Dışsallık ("Exteriority"): Arşiv, sadece içsel bir süreç değildir; dış dünyayla mutlak bir ilişki gerektirir. Dışsallık, arşivin bir bağlamda var olması, başka kişiler, olaylar ya da ortamlarla bağlantılı olması anlamına gelir. "No archive without outside" ifadesiyle, Derrida, bir arşivin her zaman kendi dışında bir şeye gönderme yaptığını veya kendi dışındaki bir bağlama açık olduğunu vurgular. Derrida burada, bir arşivin sadece fiziksel bir depo değil, aynı zamanda anlamların, hafızanın ve tarihin dinamik bir yapısı olduğunu ima etmiştir. Bir arşiv, içerdiği şeyleri korurken aynı zamanda onları yeniden yorumlama, dönüştürme ve yeniden inşa etme potansiyeline de sahiptir. Dolayısıyla, arşiv hem içeride saklama ve düzenleme ile hem de dışarıda iletişim ve bağlam ile var olan bir yapıdır. Dolayısıyla bu yaklaşım esasen Derrida'nın "arşiv"i statik bir şey olarak değil de sürekli dönüşen, bağlama şekillenen ve yeniden anlam üreten bir yapı olarak ele aldığını göstermektedir.

mekanizmalarını etkileyen yapılarıdır.⁴ Dolayısıyla arşivler; hangi tarihsel hadiselerin muhafaza edileceğine, hangilerinin ise unutulacağına tesiri olan bir ontolojik bulunuş arz etmektedir. Bu bakımdan, Derrida için arşiv mefhumu, bireysel ve toplumsal hafızanın şekillendirilmesi ve tarih yazım arasındaki ilişkide kilit bir rol oynamakta ve derin politik yükler taşımaktadır. Jacques Derrida'nın *Specters of Marx*⁵ adlı eserinde de arşiv belgeleriyle nasıl “konuşulduğu”, geçmişin nasıl “hatırlandığı” ve geleceğe ne “söyleyeceği” üzerine bazı çıkarımlar yapılabilecek bölümler bulunmaktadır. Esasen Derrida bu eserinde arşivlerin geçmişi günümüze taşıyan nötr yapılar olarak görülemeyeceğini ima etmiştir.⁶ Bu bağlamda yazar arşivlerin tasnif sistematığı içinde tarihî hadiseleri seçen ve ayıklayan; içte ve dışta tutulacak olanı tam da bu sebeple “hatırlanacak” ve “unutulacak” olanı belirleyen yapılar olduğuna işaret etmiştir. Derrida “hayalet” kavramı üzerinden arşivlerde temsil edilmeyen ya da unutulmuş, kıyıda köşede kalmış tarihî hadiselerin kahramanlarına gönderme yapmıştır.⁷ Derrida tarihin yalnızca “yukarıdan” diğer

¹ Jacques Derrida, 15 Temmuz 1930'da Fransız Cezayiri'nde El-Biar'da doğdu. 1950'lerin başında Paris'e giderek *École Normale Supérieure*'de eğitim aldı ve Jean Hyppolite, Louis Althusser gibi önemli düşünürlerle tanıştı. Derrida, özellikle Edmund Husserl'in fenomenolojisine ilgi gösterdi. 1967 yılı, Derrida'nın kariyerinde dönüm noktası oldu; aynı yıl içinde *De la grammatologie*, *L'écriture et la différence* ve *La voix et le phénomène* adlı üç önemli eser yayımlandı. Bu kitaplar, Batı metafiziğini sorgulayan ve yapısöküm(deconstruction) yöntemini tanıtan metinler olarak, Derrida'nın felsefi çerçevesini şekillendirdi. 1970'lerde Derrida, ABD'deki Yale Üniversitesi gibi prestijli akademik kurumlarda ders vermeye başladı ve *La dissémination* ve *Marges de la philosophie* gibi önemli eserleri yayımlandı. Bu eserlerde Batı düşüncesinin temel varsayımlarını eleştirdi ve metinlerin çoklu anlam katmanlarına dikkat çekti. 1980'lerde etik ve politik meselelerle daha fazla ilgilenmeye başladı ve *La carte postale: De Socrate à Freud et au-delà* ve *Donner le temps* gibi eserlerinde dil ve iletişim üzerine yoğunlaştı. 1990'larda ise, ölüm, adalet ve sorumluluk gibi konulara yöneldi. *Donner la mort* ve *Spectres de Marx* gibi kitaplarında etik ve politik konuları ele aldı. 1995 yılında yayımlanan *Mal d'archive: Une impression Freudienne* adlı eseri, bilgi ve belge materyalleri, hafıza ve özellikle arşivler ile ilgili felsefi tartışmalara önemli katkılarda bulundu. Bu dönemde Derrida, dijital çağda arşivlerin ve hafızanın rolüne dair düşündürücü sorular sordu. 1997'de *Cosmopolites de tous les pays, encore un effort!* eserinde kozmopolitizm ve bağışlama kavramlarını inceledi. Derrida, 9 Ekim 2004'te Paris'te pankreas kanseri nedeniyle yaşamını yitirdi. Derrida'nın yapısöküm teorisi, dil, anlam ve güç ilişkilerine dair derinlemesine analizler sunarak felsefi tartışmalara yeni bir boyut kazandı. Jacques Derrida; 20. yüzyılın en etkili filozoflarından biri olarak kabul edildi. Bk. Leonard Lawlor, “Jacques Derrida”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2023 Edition), (eds. Edward N. Zalta & Uri Nodelman). <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/derrida> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

² Dilimize “Arşiv Humması” olarak da çevrilebilecek olan eserin Fransızca orijinal adı *Mal d'Archive: Une Impression Freudienne*'dir. Derrida'nın 1994 yılında Freud Müzesi tarafından düzenlenen Bellek: Arşiv Sorunu konferanslarına verdiği bir dizi derslere dayanarak ilk kez 1995 yılında Éditions Galilée tarafından yayımlandı. Eric Prenowitz tarafından yapılan bir İngilizce çevirisi ilk olarak 1995'te akademik dergi *Diacritics*'te yer alan çalışma ardından 1996'da Chicago Üniversitesi Yayınları tarafından kitaplaştırılarak yayımlandı. Bu kitap üzerine hakikaten kapsamlı ve detaylı bir söyleşi için Bk. Tacettin Ertuğrul, “Jacques Derrida'nın Arşiv Humması”, *Arşivcilikte Yeni Yaklaşımlar Yeni Yöntemler*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı & Beykoz Üniversitesi, 2023. s. 211-305.

³ Paul Earlie, “Derrida's “Archive Fever”: From Debt to Inheritance”, *Paragraph*, Vol. 38, No. 3 (November 2015), s. 318.

⁴ Yuk Hui, “On the Synthesis of Social Memories”, In *Memory in Motion (Archives, Technology and the Social)*, Ed. Ina Blom, Trond Lundemo and Eivind Røssaak, Amsterdam University Press, 2017, s. 317.

⁵ Jacques Derrida'nın 1993 senesinde yayımlandığı bir kitabıdır. İlk defa 1993'te California Üniversitesi'nde tertip edilen “Marksizm Nerede?” başlıklı bir konferansta Marksizmin geleceği üzerine bir dizi konferans olarak sunulmuştur. Daha sonra dilimize de çevrilmiştir. Bk. Jacques Derrida, *Marx'ın Hayaletleri*, Çev. Alp Tümertekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019.

⁶ Derrida, *Marx'ın Hayaletleri*, s. 189-210.

⁷ John H. Arnold, “Talking with ghosts: Rancière, Derrida and the archive”, *Journal of Medieval History*, 2022, 48:2, 238.

bir deyişle merkezdeki kişiler ve olaylar üzerinden yazıldığını, sıradan insanların seslerinin ve tecrübelerinin tarih anlatılarına giremediğini iddia etmiştir. Derrida “hayalet” metaforu üzerinden; arşivlerin geçmişin hayaletleriyle konuşmak için önemli mekânlar olduğunu ve bu yüzleşmenin toplumsal adalet arayışında kritik bir rol oynayabileceğini savunmuştur. Derrida'ya göre; bugünün politik mücadelelerinde arşivler üzerinden “geçmişin bastırılmış hikâyeleri ile yüzleşme” önemli açılımlar sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir.⁸ Ancak bu potansiyel durumun, farklı bir bakış açısından, toplumsal yeni gerilim hatlarının teşkilinde kullanılma tehlikesini de beraberinde taşıdığı hesaba katılmalıdır.

1. Arşiv ve Psikanaliz

Derrida, arşiv mefhumunu, Sigmund Freud'un psikanalitik teorilerine sıkça müracaat ederek derinlemesine tartışmıştır. Freud'un bilinçaltı/bilinçdışı üzerine söyledikleri ve hafızaya dair çalışmaları, Derrida'nın arşivi bir bilinçaltı/bilinçdışı yapı ya da bilinçaltı/bilinçdışı'nın etkisine son derece açık bir kavram olarak incelemesini sağlamıştır. Derrida'nın arşiv mefhumuna verdiği psikanalitik anlam açısından Freud'un özellikle *Musa ve Tektanrıcılık* adlı eseri merkezî bir konumda olmuştur.⁹ Derrida, Freud'un daha önceki tespitlerinden yola çıkarak insanlardaki “unutma ve hatırlama” süreçlerini arşivlerin işleyişine benzetmiş ve arşivlerin aynı zamanda Freudyan anlamda “bastırma” mekanizmasının da yürürlükte olduğu mekânlar olduğunu vurgulamıştır. Arşivlerde bulundurulmuş ve muhafaza edilen belgeler ontolojik durumları gereği “hatırlama/hatırlatma” amacına hizmet ettiği gibi aynı zamanda bir tür unutma/unutturma amacını da içkindir. Dolayısıyla arşivler bünyelerinde sadece geçmişin muhafaza edecek belgeleri değil, aynı anda unutturulan ya da bastırılan geçmişin de barındırır. Freud'un bilinçaltı/bilinçdışı kuramı tam da bu noktada açıklayıcıdır, zira arşivler de bilinçaltı/bilinçdışı mekanizmalarda olduğu üzere bazı şeyleri “bastırır” ve yeri gelince belirli spesifik durumlarda ortaya çıkarır.¹⁰

Derrida, arşiv mefhumunu psikanalitik bağlamda incelerken diğer önemli bir boyut olarak “ölüm” olgusunu tartışmaya açmıştır. Arşivler, geçmişin belgeler üzerinden muhafaza ederken; eskide kalanı, öleni, artık var olmayanı, kaybolanı da çağırır. Derrida'nın burada vurguladığı husus, arşivlerin bu çift yönlü işleyişidir; yani arşivler bir taraftan saklama diğer taraftan da kaybetme arzusunu aynı

8 Jacques Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, *Diacritics*, Summer, 1995, Vol. 25, No. 2 (Summer, 1995), s. 5-9. Ayrıca Bk. Carolin Huang, “Dwelling on the “anarchival”: archives as indexes of loss and absence”, *Archival Science*, (2020) 20, s. 268.

9 Derrida “arşiv” sözcüğünü psikanalitik bağlamda kavramsallaştırırken, Freud'un ölümünden hemen önce 1939 senesinde tamamladığı *Moses and Monotheism* adlı eserindeki tarih, bellek ve kimlik üzerine yazdıklarından yola çıkmıştır. Freud 1939 da yayımladığı bu *Musa ve Tektanrıcılık* eserinde Yahudilik tarihini esasen bir tür bastırılmış kolektif hafıza ve travmanın izinde okumuştur. Bu noktada, Freud'un “bastırma” (repression) ve “geri dönüş” (return of the repressed) kavramları, Derrida'nın arşivdeki “unutma” ve “hatırlama” dinamiklerini açıklamasında başat öneme sahiptir. Bk. Sigmund Freud, *Musa ve Tektanrıcılık*, Çev. Kamuran Şipal, SAY Yay., İstanbul, 2022.

10 Jacques Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, s. 11-19. Ayrıca Bk. Huang, “Dwelling on the “anarchival”: archives as indexes of loss and absence”, s. 265.

anda barındıran bulunuştur. Derrida'nın arşiv mefhumuna dair yaptığı incelemede, Freud'un özellikle ölüm dürtüsü (*thanatos*) kavramından yola çıkması arşivlerin ontolojik bakımdan yorumlanmasında farklı bir perspektif sunmuştur.¹¹ Freud'a göre, insanlar sadece haz ve yarar peşinde koşmaz; yani sürekli zorunlu olarak rasyonel ve kendi menfaatlerine olacak biçimde davranmaz. İnsanlar; bilinçaltı/bilinçdışı etkilerle nihayete erme, son bulma arzusunun sevk etmesiyle de kararlar alıp böylece hareket edebilirler. Bu durumda Freud'un "ölüm dürtüsü" kavramı açıklayıcıdır. "Ölüm dürtüsü", insanın kendini imha etme, varoluşuna nihayet verme temayülüdür. Freud'a göre yaşamın temel bir unsuru olan bu dürtü hayat ile ölüm, var olma ile yok olma, hatırlama ile unutma arasındaki gerilimi yansıtır. Arşivdeki her belge hatırlama amacıyla saklanır; ancak arşivdeki pek çok belge aynı zamanda geçmişte kalmış olanın, ölmüş olanın, anın içinde elan mevcut olmayanın bir artığıdır. Derrida işte bu nedenlerden dolayı arşivlerin yapısını "çelişkili" olarak tanımlamıştır. Hatırlamak ve saklamak niyetiyle tesis edilen arşivler, aynı zamanda "unutmayı" ve "kaybolmayı" da içkindir.¹² Derrida'ya göre arşivler; zamanla eskiyen, kaybolan, unutulmuş şeylerin bir yansıması olması bakımından aslında her saklama eylemi bir tür ölümle yüzleşmedir.¹³ Derrida'nın arşivlerin bu çift yönlü işleyişine dair psikanalitik bağlamda yapmış olduğu yorumları farklı bir perspektiften önemli bir katkı olarak görünmektedir.

2. Arşiv ve Teknoloji

Yeni teknolojilerle birlikte arşivlerin fiziksel bir mekân olmaktan çıkarak sınırlarının oldukça esnediği dijital mekân tasavvuru merkezli bir dönüşüm sürecine girilmiştir. Derrida arşivlerdeki dijitalleştirme sürecini arşivlerin geleceği açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirmiştir. Dijital arşivler, araştırmacıların arşiv belgelerine erişimini kolaylaştırıp hızlandırırken, Derrida, "bağlamın" arka planda kalabileceğini iddia etmiştir. Dolayısıyla arşivlerdeki dijitalleştirmelerin belgelerin otantik özelliklerini ve düzenlenme biçimlerinden kaynaklanan bağlamlarının sağlayacağı "holistik kavrayışı" tehdit edebileceğini iddia etmiştir. Araştırmacıların dijital ortamda belge araması yaparlarken belgelerin tasnif bağlamından kopabileceklerini bunun sonucunda arşiv belgelerinin tam anlamıyla anlaşılması imkânının kaybolacağını belirtmiştir. Bunlara ilaveten arşivlerde dijitalleştirme nedeniyle araştırmacıların tesadüfî keşiflerinin azalmasına neden olabileceğini de düşünmüştür.¹⁴

Derrida; *Archive Fever* adlı çalışmasında, teknoloji ile arşivlerin münasebetine dair düşüncelerini de paylaşmıştır. Tarihsel süreç içerisinde değişen teknolojilerin arşivleri de etkilediğini; bu etkilerin ise arşiv mefhumunun anlamını dönüştürdüğünü iddia etmiştir. Derrida, dijital teknolojilerin arşiv mefhumunun sınırlarını

¹¹ Jacques Derrida, "Archive Fever: A Freudian Impression", s. 14.

¹² Earlie, "Derrida's "Archive Fever": From Debt to Inheritance", s. 316.

¹³ Derrida, "Archive Fever: A Freudian Impression", s. 19.

¹⁴ Brien Brothman, "The Limits of Limits: Derridean Deconstruction and the Archival Institution", *Archivaria*, 36 (Autumn 1993), s. 215.

genişlettiğini artık arşivlerin sadece belgelerin asıllarının depolandığı bir yer olmadığını ifade etmiştir. Arşivlerdeki bu dijitalleşme arşivleme pratiklerinde esaslı değişikliklere yol açmıştır.¹⁵

Derrida, “*archon*”¹⁶ terimi üzerinden arşivlerin nasıl tanzim edildiklerini ve bu idari politik mekanizmalar vasıtasıyla nasıl sürdürüldüklerini açıklamaya çalışmıştır. Derrida'ya göre arşivlerde hangi belgelerin muhafaza edileceğine, nelerin dışarıda tutulacağına karar veren “*archon*” olmaktadır. Bu anlamda arşivler, mutlak bilgi depolama sistemi ve mekânı olmaktan ziyade esasen bir kontrol mekanizmasıdır. Derrida'ya göre, arşivlerin dijitalleşme süreci ile belgelere ulaşmak noktasında sistem daha “demokratik” hâle gelmiş ve herkese açık gibi görünse de aslında dijital arşivler için arka planda kimin bu arşivleri tanzim edip yönettiği ve sonrasında kimlerin bu belgelere erişip erişemeyeceği gibi sorular daha da önem kazanmıştır. Neticede bu teknolojileri üreten “sahipler” ve bu üretilen teknolojileri yalnızca transfer ederek kullanan “kullanıcılar” söz konusudur. Üzerinde durduğu temel mesele teknolojik unsurların arşivlerin belgeleri sunma ve ulaştırma kapasitesini artırırken bu durumun belgelerin güvenilirliğini nasıl etkilediği hususudur.¹⁷

3. Arşivlerin Politik ve Kültürel İşlevleri

Arşivlerin tarafsız kalamayacağını, aksine toplumsal güçler ve iktidar mekanizmaları tarafından şekillendirildiğini savunan görüşlerin “arşivsel dönüş” kavramının 1970'lerden itibaren ortaya çıkmasına koşut geliştiği söylenebilir.¹⁸ Derrida'ya göre arşivler yalnızca bireysel ya da toplumsal hafızayı değil, aynı zamanda ulusal kimliği ve kültürel hafızayı da şekillendirir. Arşivler ve kültürel yapılar arasında birbirlerini etkileyen, değiştiren, dönüştüren bir mütakabiliyet vardır. Kültürel unsurlar arşivlerin yapısını, arşivler de kültürel atmosferi etkilemektedir. Esasen arşivler devletlerin ve milletlerin hafızasıdır. Dolayısıyla milletlerin kültür unsurlarıyla iç içe geçmiştir. Paul Earlie; Derrida'ya ait *Archive Fever* metnini incelediği çalışmada Derrida'nın; belgelerin seçilmesinde ve sunulmasında, bu belgelerle inşa edilen tarih yazımında her zaman politik mekanizmaların devrede olduğuna dair ısrarının altını çizmiştir.¹⁹ Bu manada Derrida, arşivleri yalnızca belgelerin depolandığı alanlar olarak değil, *archon*'un kontrolünde iktidar aygıtı olarak da tanımlamıştır.²⁰ Derrida'nın da vurguladığı üzere “arşiv” kavramı etimolojik

¹⁵ Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, s. 17-18.

¹⁶ *Archon*, Antik Yunanda oligarşik bir yönetim sınıfıdır. Bk. Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, s. 10.

¹⁷ Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, s. 18.

¹⁸ Susan Pell, “Radicalizing the Politics of the Archive: An Ethnographic Reading of an Activist Archive”, *Archivaria, The Journal of the Association of Canadian Archivists*, 80/Fall 2015, s. 33–57. Arşivlerin hiçbir zaman tarafsız olamayacağını, aksine güç ve kontrol mekanizmaları tarafından biçimlendirildiğini savunan bir çalışma için ayrıca Bk. Howard Zinn, “Secrecy, Archives, and the Public Interest” *THE MIDWESTERN ARCHIVIST*, Vol. II, No. 2, 1977, s. 14-26.

¹⁹ Paul Earlie, “Derrida's “Archive Fever”, s. 322-325.

²⁰ Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, s. 10. Ayrıca Bk. Samuel Sieber, “The Politics of Archives. Media, Power, and Identity”, In *Constructions of Cultural Identities in Newsreel Cinema and Television after 1945*, Ed. Kornelia Imesch, Sigrid Schade and Samuel Sieber, Verlag, 2016, s. 30-33.

bakımdan Antik Yunan'da yöneticilerin evi anlamında Yunanca *arkheion* sözcüğünden gelmekte ve bu mekânlarda devlete ve yöneticilere ait belgeler saklanmaktaydı. Derrida, kavramın bu politik yönüne vurgu yaparak arşivlerin salt belgelerin muhafaza edildiği mekânlar olmadığını aynı zamanda iktidarın meşruiyetini pekiştiren ve otoriteyi sürekli inşa eden mekânlar olduğunu belirtmiştir. Michael Naas'ın da tespit ettiği gibi Derrida'ya göre arşivler doğrudan bilgi merkezleriydi fakat bu bilgiler her zaman belirli bir otorite eliyle şekillendirilip sunulmaktaydı. Naas'ın ifadesiyle Derrida; politik güç unsurlarının arşivlerin dolayısıyla bilginin üzerindeki kontrol edici rolüne sıklıkla temas etmiştir.²¹ Arşivlerin, mahiyeti ve yönü tayin edilmiş kültürel hafıza inşasında önemli bir rol üstlendiğine vurgu yapmıştır. Bu müdahale ile hangi seslerin ne oranda duyulacağına, hangi hadiselerin belleklerde canlı tutulacağına, nelerin geri planda tutularak unutturulacağına ya da hangi tarihî şahsiyetlerin öne çıkarılacağına karar verilmiş olmaktadır. Dolayısıyla Derrida'ya göre arşivler, her zaman ideolojik ve politik kurumlardır. Derrida'nın bu mesele ile alakalı önemli tespitlerinden biri de arşivlerin sadece tarihin belgelerini muhafaza etmekle kalmadığı, öte yandan geleceğin nasıl kurulacağına dair ipuçlarını da bünyesinde barındırdığıdır.²²

Derrida; arşivlerin sadece belgelerin muhafaza edilmesine yönelik prosedürlere sahip olmadığını, beri taraftan yıkıcı, dışlayıcı bir süreç olarak da işlediğini anarşiv (*an-archiv*) kavramı üzerinden açıklamıştır.²³ Derrida; “arşivleme” esnasında sistemin idari mekanizmalarınca önceden tayin edilmiş belirli bir düzenle belgelerin ve bilgilerin seçilmesinin, aslında bazılarının dışlanması, ihmal edilmesi ve yok edilmesi anlamına geldiğini belirtmiştir. Derrida, her tercihin bir vazgeçişinde barındırdığını bu açıdan arşivlemenin zorunlu bir seçim içerdiğini ve dolayısıyla bazı şeylerin kasıtlı ya da kasıtsız olarak göz ardı edilmek ve dışta tutulmak suretiyle unutturulduğunu ifade etmiştir. Derrida “anarşiv” kavramını kullanarak özünde arşivlerin “yapma” kadar “yıkma” potansiyeline sahip olduğunu dikotomik bir biçimde izah etmiştir.²⁴

Derrida; arşivlerin epistemolojik temellerini sorgulayarak, arşivlerin tarih yazımındaki yeri üzerinde de durmuştur. Arşivlerin âtil belge depoları olmadığını bilakis bilginin üretilmesi, düzenlenmesi ve yayılması süreçlerinde aktif rol oynadıklarını ifade etmiştir. Tam da bu noktadan hareketle, tarihçilerin arşivlerden yola çıkarak “kendi filtrelerinden geçirilmiş” bir “gerçeklik” inşa ettiklerini tarihsel gerçeklik algısının şekillenmesinde arşivlerin “işin mutfağı” mesabesinde olduğuna temas etmiştir. Derrida, arşivlerin bilgi üretimindeki kilit fonksiyonunu

21 Michael Naas, “Derrida's Preoccupation with the Archive in “The Beast and the Sovereign”, *SubStance*, Vol. 43, No. 2, ISSUE 134: Fabled Thought: On Jacques Derrida's “The Beast & the Sovereign” (2014), s. 21-23.

22 Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, s. 29-33. Ayrıca Bk. Claudette Lauzon, “Unhomely Archives”, In *The Unmaking of Home in Contemporary Art*, University of Toronto Press, 2017, s.124.

23 Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, s. 50-54.

24 Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, s. 13-14. Ayrıca Bk. Huang, “Dwelling on the “anarchival”: archives as indexes of loss and absence”, s. 271.

incelerken, Dilthey'in tarihsel epistemoloji kuramından da yararlanmışır.²⁵ Dilthey, sosyal ve beşerî bilimlerde nesnel bilgi üretmenin imkânlarını araştırmış, böylesi araştırmalarda arşivlerin bilgi üretiminde üstlendiği merkezî rolü açıklamaya çalışmıştır.²⁶ Derrida, buradan hareketle arşivlerin tarihî hadiseleri tüm cepheleriyle yansıtmaya kapasitesine sahip oldukları iddiasını eleştirerek, belgelerin tarihî olayların ve olguların yalnızca belirli bir yönünü yansıtabileceğini ifade etmiştir. Arşiv belgelerinin zorunlu olarak “yorumlama” süzgecinden geçmesi nedeniyle “seçme ve dışlama” mekanizmasının sürekli aktif olduğunun altını çizmiştir. Bu bakımdan Derrida'ya göre geçmişin inşası sürecinde hangi belgelerin kullanılıp hangi belgelerin araştırmanın dışında tutulacağına karar vermek araştırmacıya bırakılmış görünse de arşivlerin var oluş biçimi “anlatıların yönünü” tayin eden asıl sistemlerdir.²⁷

Brothman'ın da değindiği üzere; Derrida arşivlerin yapısını detaylı bir biçimde analiz edebilmek için meşhur yapısöküm (*deconstruction*) metodunu arşivlere uygulayarak arşivlerin sadece belgeleri saklayan pasif konumdaki sessiz yapılar olmadığını, aksine arşivlerin belgeleri seçme, düzenleme ve yeniden sunma süreçlerinden geçiren aktif yapılar olduğunu belirtmiştir.²⁸ Bu bağlamda, Dutoit'e göre Derrida analizlerinde arşivlerin “gerçeklik miti” ile olan irtibatını da soruşturmuştur. Kamuoyunda “gerçeklik” arşivlerin sunduğu bilginin saf ve tam bir yansıması olarak kabul edilmekte olsa da Derrida esasen arşivlerin, her zaman tam bir gerçeklik sunamayacak biçimde oluşturulan, aksine belirli bilgileri dışta tutarak mit ve sembollerle iç içe geçmiş bir ontolojik yapı olduğunu ileri sürmüştür. Bu açıdan arşivlerin “gerçeklik ve mitos” arasında devamlı olarak gidip gelen strüktürünün “tarihsel gerilimin” temel nedeni olduğunu iddia etmiştir.²⁹ Derrida'ya göre arşivler sadece sakladıkları belgelerle değil, aynı zamanda saklamadıkları ya da bir diğer deyişle dışta tuttukları belgelerle de okunmalıdır. Ona göre tarih yazımındaki önemli boşlukların müsebbibi arşivlerin dışarıda bıraktığı belgelerdir.³⁰

Derrida, arşivlerin geçmişten geleceğe bilgi taşıyan bir tür iletişim aracı olduğunu ifade etmiştir. Bu iletişim kanalının kendi ontolojik ve epistemolojik yapısından kaynaklanan problemleri üzerinde durmuştur. Derrida *The Post Card: From*

²⁵ Buradaki yararlanma Dilthey'in tarihsel epistemoloji kuramını inşa ederken kullandığı argümantasyonun kabulü şeklinde değil onu eleştirmek suretiyledir. Zira Derrida, Dilthey'in tarihsel epistemolojisine eleştiri getirerek, belgelerin yalnızca bilgiyi açığa çıkarmakla kalmadığını, aynı zamanda belirli güç dinamiklerini ve ideolojik yapıları yeniden ürettiğini belirtir. Bu tenkit esasen, Dilthey'in nesnel bilgiye ulaşabileceği fikrine bir karşı duruştur. Derrida'ya göre, her belge, onu üreten bağlamın izlerini taşımaktadır. Dolayısıyla arşiv belgeleri üzerinden mutlak bir nesnellik iddiası ile tarihyazım imkânsızdır. Bk. Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, s. 21-26.

²⁶ Jason Lustig, “Epistemologies of the archive: toward a critique of archival reason”, *Archival Science*, V. 20, 2020, s. 79.

²⁷ Derrida, “Archive Fever: A Freudian Impression”, s. 33. Ayrıca Bk. Paul Earlie, “Derrida's “Archive Fever”: From Debt to Inheritance”, *Paragraph*, Vol. 38, No. 3 (November 2015), s. 323.

²⁸ Brien Brothman, “The Limits of Limits: Derridean Deconstruction and the Archival Institution”, s. 218.

²⁹ Thomas Dutoit, “Mythic Derrida”, *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*, September 2006, Vol. 39, No. 3, a special issue: AFTER DERRIDA (September 2006), s. 116.

³⁰ T. C. Mercier, “Silence, in the Archives: Derrida's Other Marx(s)”, *Aisthesis*, 13(2), 2020, s. 40-43.

*Socrates to Freud and Beyond*³¹ adlı eserinde arşivlerin bir çeşit “posta sistemi” olarak görülebileceğini iddia etmiştir. Belgeler üzerinden “mesajlar” iletilmekte, fakat bu “mesajlar” tam anlamıyla hedefine ulaşamamaktadır.³² Arşivlerdeki belgeler tabiatındaki belirsizlikler ve eksiklikler nedeniyle her zaman yoruma açık esasen buna yazgılıdır. Dolayısıyla var oluşsal özellikleri gereği arşiv belgeleri geçmişe yönelik olarak tam bir netice veya bütünlüklü anlam üretme kapasitesine elverişli değildir.³³

Derrida'ya göre günümüzde modernitenin ulus devlet sürecinin bir uzantısı olan arşivler yalnızca toplumsal hafıza mekânları olmayıp aynı zamanda ulusal otoriteyi temsil eden mekânlardır. Bu bakımdan arşivlerin Derrida'nın teklif ettiği eleştirel analize tabi tutulmaları, bu otoriteyi açığa çıkarmanın ve anlamının bir aracıdır. O, bilhassa arşivleri tersine okumanın, belgelerin ardındaki güç ilişkilerini daha iyi anlamayı sağlayacağını vurgulamıştır. Derrida'ya göre, arşivlerin analitik bir çabayla dekonstrüksiyona/yapısöküme tabi tutulması sürecine, belgelerin sürekli muhtevasına odaklanmanın ötesinde bu belgelerin hangi koşullarda üretildiği ve nasıl düzenlendiği, bu belgelere kimlerin nasıl ulaşabildiği sorularına cevap aramakla başlanabilir.³⁴

4. Derrida ve Arşivlerin Fenomenolojisi

Fenomenolojik bakımdan arşivlere bakıldığında arşivlerin yalnızca geçmiş bugüne taşıyan mekânlar olmadığı, aynı zamanda o geçmişin yeniden üretildiği; değiştiren ve dönüştüren bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Arşivlerdeki her türden materyal hem bilgi nesnesi hem de insan bilincine sunulan bir fenomendir. Öyleyse, arşivlerin muhtevası yalnızca saklanmış bilgi nesnelere ibaret değil, aynı zamanda her bir bireyin bilincinde yeniden tekrar tekrar anlam kazanan birer fenomendir. Fenomenolojide temel önceliği olan “görünüş” (*phenomenon*) kavramı, arşivlerin nasıl algılandığına dair çıkarımlar yapabilmek için oldukça geniş bir perspektif sunmaktadır.³⁵ Arşivler sadece geçmişin bir temsilinden mi ibarettir? Geçmişin tam bir temsili ise arşiv materyalleri ile irtibat kuran bugünün insanının zihninden bağımsız olduğu iddia edilebilir mi? Değil ise o hâlde bu “geçmişin bir tasarımı”ndan başka nedir? Bu bağlamda Derrida, arşivlerin sadece fiziksel mekânlar değil; geçmişin belgeleri üzerinden şimdiki zaman ile irtibatı olan ve şimdiki zamana tesir imkânını kendi bünyesinde barındıran yapılar olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla arşivlerin toplumun kolektif bilincini belirli bir yönde şekillendiren fenomenler olduğu çıkarımını yapmıştır. Derrida'ya göre tam da bu noktada

³¹ Derrida'nın 1979 yılında kaleme aldığı *La Carte postale: de Socrate à Freud et au-delà* adlı Fransızca bu eserini Alan Bass 1987 senesinde İngilizceye tercüme etmiştir.

³² Derrida, *The Post Card: From Socrates to Freud and Beyond*, trans. Alan Bass, University of Chicago Press, 1987, s. 12-19. Ayrıca Bk. Earle, “Derrida's “Archive Fever””: From Debt to Inheritance”, s. 324.

³³ Joseph G. Kronick, “The Passages of Jacques Derrida: Between Philosophy and Biography”, *South Atlantic Review*, Vol. 81, No. 2 (Summer 2016), s. 219-225.

³⁴ Derrida, *Specters of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning and the New International*, Translated by Peggy Kamuf. London: Routledge, 1994, s. 54-58. Ayrıca Bk. T. C. Mercier, “Silence, in the Archives: Derrida's Other Marx(s)”, s. 37.

³⁵ Bk. Jacques Derrida, *Platon'un Eczanesi*, Çev: Zeynep Direk, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.

mütekabiliyet söz konusudur. Buradaki mütekabiliyet durumu ile kastedilen toplumsal bilincin de arşivleri şekillendirdiği üzerinedir.³⁶

Derrida'nın arşiv fenomenolojisine bir diğer katkısı da yazı ve bellek arasındaki ilişkiye odaklanmasıdır.³⁷ Derrida yazının bir tür arşivleme faaliyeti olduğunu ve geçmişin izlerini taşıdığını ancak gelecekte yeniden okunduğunda artık içinde bulunulan zamanın tüm etkilerine açık olduğunu belirtmiştir. Burada bellek ile ilgili bir sorun ortaya çıkmaktadır. Yazılı olan her şey, bir tür “dışsallaştırmadır” ve “unutmayı” da içkindir. Bir şey yazıya döküldüğünde artık o zihnimizin haricindedir. Bu noktada kendiliğinden bir “yabancılaşma” durumu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla artık arşivlenen her materyal, var oluşsal anlamından farklı bağlamlara yerleşir. Bu tam da anlamın yoruma açık hâle geldiği aşamadır.³⁸

Sonuç

Derrida üzerine çalışmış ya da onun eserlerini okumuş olanların müşterek kabulü olduğu üzere Derrida pek çok nedenden dolayı anlaşılması zor bir filozoftur. Jacques Derrida'nın yazıları, dilin ve anlamın sabit olmadığını sürekli değişen bir ontolojide olduğunu savunan ve kendisinin geliştirdiği yapı söküm metodu nedeniyle karmaşık ve zor anlaşılırdır. Derrida, Batı felsefesinde genel kabul gören dikotomik unsurları sorgulayarak bu ikiliklerin içindeki hiyerarşileri çözümlenmiş ve metinlerin çok katmanlı yapısını deşifre etmeye çalışmıştır. Bu tutum, okurun anlamın her an kaybolduğu ve yeniden üretildiği bir metinle karşılaşması anlamına gelir. Geleneksel okuma yöntemleriyle uyumsuzluk arz eden bu durum esasen okuru sarsar. Derrida'nın yazılarındaki teknik ve özgün dil kullanımını anlamın sürekli değişimi üzerine kurulu bir yapı sunduğundan sabırlı ve dikkatli bir okuma süreci gerektirir. Bu durum Derrida'nın “arşiv” kavramına yaklaşımında da geçerli görünmektedir.

Derrida'nın arşivler üzerine öne sürdüğü fikirler, arşivlerin belgelerin depolandığı yerler olmanın çok ötesinde psikolojik, sosyal, politik ve kültürel bakımlardan arşivlerin ontolojik ve epistemolojik özünü açığa çıkarmaya yönelik meseleyi derinlemesine sorgulayan bir yaklaşımdır. Derrida, arşivlerin ontolojik bakımdan “seçen” yani hatırlatan ve “dışlayan” yani unutturan doğasına vurgu yaparken arşivlerin geçmişin “nötr bir kaydı” olmadığını belirtmiştir. Arşivlerin “mutlak politik yapılar” olduğunu iddia etmiştir. Arşivleri şekillendiren güç ilişkilerini analiz edebilmek için “dışta tutulan” ve unutturulana” bilhassa odaklanılmasını tavsiye etmektedir.

Derrida'ya göre arşiv, muhafaza eden, tasnif eden ve sabitleyen yönünden ziyade, “geçmişin hayaletleriyle yüzleşme” ve eleştirel bir yeniden okuma alanı olmalıdır. Bu bağlamda arşivler tarihsel anlatıların yeniden inşa edildiği ve inşa edilirken sorgulandığı birer mekân durumuna gelir. Derrida'nın belirttiği gibi, arşivlerdeki

³⁶ Derrida, *Specters of Marx*, s. 100-103.

³⁷ Bk. Jacques Derrida, *Gramatoloji*, Çev. İsmet Birkan, 1. Baskı, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2010.

³⁸ Jacques Derrida, *Paper Machine*, Trans. Rachel Bowlby, Stanford University Press, 2005, 3-4.

belgeler tarih nasıl yazılırsa öylece hatırlanacağından “unutulan” ya da “dışlanan” bilgilerin de her zaman hesaba katılarak sorgulanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, arşivler eleştirel bir yapı-söküm pratiğine tabi tutulmalı ve tarih yazımındaki işlevi yeniden değerlendirilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

In his work *Archive Fever: A Freudian Impression*, Jacques Derrida approaches the concept of the archive not merely as something that can be discussed in terms of concrete documents, but as a phenomenon that must be examined on a much deeper philosophical level. Derrida's work is an important text in which the concept of the “archive” is centered on the hermeneutic method, with the operations of “understanding” and “interpretation” constructed as central elements. Rather than viewing archives simply as structures that transmit and preserve the past, Derrida proposes using the technique of deconstruction to analyze the social, psychological, and cultural effects of archives. In this context, archives are structures that shape the memory of both individuals and societies, influencing the mechanisms of “remembering and forgetting.” Thus, archives possess an ontological presence that affects which historical events are preserved and which are forgotten. In this regard, Derrida argues that the concept of the archive plays a key role in the relationship between the shaping of individual and collective memory and the writing of history, and that it carries deep political implications.

In Derrida's work *Specters of Marx*, one can also find sections that suggest how archive documents “speak,” how the past is “remembered,” and what it will “say” to the future. Derrida particularly emphasizes that archives cannot be seen as neutral structures that simply carry the past into the present. In this sense, he points out that archives, through their systems of classification, select and exclude historical events, and in doing so, they determine what will be “remembered” and “forgotten.” Through the concept of the “specter,” Derrida alludes to the forgotten or marginalized figures of historical events that are not represented in archives. Derrida argues that history is written “from above,” in other words, through central figures and events, while the voices and experiences of ordinary people do not make their way into historical narratives. Through the metaphor of the “specter,” Derrida contends that archives are important spaces for conversing with the ghosts of the past, and that this confrontation can play a critical role in the pursuit of social justice. Although he notes that facing the “suppressed stories” of the past in archives can offer significant insights into today's political struggles, he also acknowledges the potential for archives to be used in the formation of new lines of social tension from a different perspective. Derrida argued that archives function as a kind of communication medium, transmitting knowledge from the past to the future. He emphasized the problems inherent in this communication channel, which arise from its own ontological and epistemological structure.

In *The Post Card: From Socrates to Freud and Beyond*, Derrida suggested that archives could be seen as a kind of “postal system.” Messages are transmitted through documents, yet these messages never fully reach their intended destination. Due to the inherent uncertainties and gaps in archival documents, they are always open to interpretation—indeed, they are fundamentally destined for it. Therefore, by their existential nature, archival documents are not well-suited to producing

a definitive outcome or complete meaning with regard to the past. According to Derrida, archives in the modern era, as an extension of the nation-state process in modernity, are not merely spaces of collective memory but also institutions that represent national authority. In this regard, subjecting archives to the kind of critical analysis Derrida proposes is a means of uncovering and understanding this authority. He particularly emphasized that reading archives against the grain would help reveal the power dynamics underlying the documents. For Derrida, the process of deconstructing archives through analytical effort should begin not only by focusing on the content of the documents, but also by addressing the conditions under which these documents were produced, how they were organized, and who has access to them and under what circumstances.

Derrida's ideas on archives go far beyond viewing them as mere repositories for documents. Instead, he presents a deeply critical approach that seeks to uncover the ontological and epistemological essence of archives from psychological, social, political, and cultural perspectives. Derrida emphasizes that archives have an ontological nature that is both “selective”—prompting remembrance—and “exclusionary”—leading to forgetting. He argues that archives are not a “neutral record” of the past, but rather constructs with inherent biases. In fact, Derrida asserts that archives are “fundamentally political structures.” He encourages a particular focus on what is “excluded” and “forgotten” in order to analyze the power relations that shape archives.

According to Derrida, the role of archives should not be merely about preservation, classification, and stabilization; instead, they should serve as a space for “confronting the ghosts of the past” and for critical re-reading. In this context, archives become sites where historical narratives are not only reconstructed but also critically interrogated. As Derrida notes, since documents in archives are remembered according to how history is written, he insists that the “forgotten” or “excluded” information must always be accounted for and questioned. For this reason, archives should be subjected to a critical deconstruction practice, and their role in historiography must be reassessed.

Kaynakça

- Arnold, John H.: “Talking with Ghosts: Rancière, Derrida and the Archive.” *Journal of Medieval History*, 48, no. 2 (2022): 235-249.
- Brothman, Brien: “The Limits of Limits: Derridean Deconstruction and the Archival Institution.” *Archivaria*, 36 (Autumn 1993): 205-220.
- Ertuğrul, Tacettin: “Jacques Derrida'nın Arşiv Humması”, içinde *Arşivcilikte Yeni Yaklaşımlar Yeni Yöntemler*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı & Beykoz Üniversitesi, 2023. s. 211-305.
- Derrida, Jacques: *Gramatoloji*. Çev. İsmet Birkan. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2010.
- Derrida, Jacques: *Marx'ın Hayaletleri*. Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.
- Derrida, Jacques: *Paper Machine*. Translated by Rachel Bowlby. Stanford, CA: Stanford University Press, 2005.
- Derrida, Jacques: *Platon'un Eczanesi*. Çev. Zeynep Direk. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.
- Derrida, Jacques: “Archive Fever: A Freudian Impression.” *Diacritics*, 25, no. 2 (Summer 1995): 9-63.

- Derrida, Jacques: *Specters of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning and the New International*, Translated by Peggy Kamuf. London: Routledge, 1994.
- Derrida, Jacques: *The Post Card: From Socrates to Freud and Beyond*, trans. Alan Bass, University of Chicago Press, 1987.
- Dutoit, Thomas: "Mythic Derrida." *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*, 39, no. 3 (September 2006): 103-132.
- Earlie, Paul: "Derrida's 'Archive Fever': From Debt to Inheritance." *Paragraph*, 38, no. 3 (November 2015): 312-328.
- Freud, Sigmund: *Musa ve Tektanrıcılık*. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: SAY Yayınları, 2022.
- Huang, Carolin: "Dwelling on the 'Anarchival': Archives as Indexes of Loss and Absence." *Archival Science*, 20 (2020): 263-277.
- Hui, Yuk: "On the Synthesis of Social Memories." In *Memory in Motion: Archives, Technology and the Social*, edited by Ina Blom, Trond Lundemo, and Eivind Røssaak, 307-325. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2017.
- Kronick, Joseph G.: "The Passages of Jacques Derrida: Between Philosophy and Biography." *South Atlantic Review*, 81, no. 2 (Summer 2016): 210-231.
- Lauzon, Claudette: "Unhomely Archives." In *The Unmaking of Home in Contemporary Art*, 104-136. Toronto: University of Toronto Press, 2017.
- Lawlor, Leonard: "Jacques Derrida", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (Summer 2023 Edition), (eds. Edward N. Zalta & Uri Nodelman). <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/derrida> [Erişim tarihi: 25.10.2024]
- Lustig, Jason: "Epistemologies of the Archive: Toward a Critique of Archival Reason." *Archival Science*, 20 (2020): 65-89.
- Mercier, T. C.: "Silence, in the Archives: Derrida's Other Marx(s)." *Aisthesis*, 13, no. 2 (2020): 31-46.
- Naas, Michael: "Derrida's Preoccupation with the Archive in 'The Beast and the Sovereign'." *SubStance*, 43, no. 2, Issue 134 (2014): 20-36.
- Pell, Susan: "Radicalizing the Politics of the Archive: An Ethnographic Reading of an Activist Archive", *Archivaria, The Journal of the Association of Canadian Archivists*, 80/Fall 2015, 33-57.
- Sieber, Samuel: "The Politics of Archives. Media, Power, and Identity." In *Constructions of Cultural Identities in Newsreel Cinema and Television after 1945*, edited by Kornelia Imesch, Sigrid Schade, and Samuel Sieber, 21-38. Bielefeld: Transcript Verlag, 2016.
- Zinn, Howard: "Secrecy, Archives, and the Public Interest", *The Midwestern Archivist*, Vol. II, No. 2, 1977, 14-26.